

РИТОРИЧНИЙ ДИСКУРС: ПАРАМЕТРИ ВИМІРУ

Івасишина Тетяна Анатоліївна,

канд. філол. наук

Національна академія Служби безпеки України

У статті розглянуто риторичний дискурс як дискурсивний тип у межах комунікативно-когнітивних параметрів. Визначено основні засоби його організації.

Ключові слова: дискурс, риторичний дискурс, комунікативно-когнітивні параметри.

Стрімкий розвиток засобів масової комунікації, ускладнення людської діяльності, трансформаційні процеси мислення, новітні світоглядні парадигми тощо забезпечили поняттю *дискурс* винятково активну роль у формуванні нової лінгвістичної концепції.

Учені досліджували дискурс у різних його проявах, зокрема, Ф. С. Бацевич, Г. Г. Почепцов, Є. В. Сидоров присвятили свої дослідження типології та стратифікації дискурсу; В. І. Карасик, М. Л. Макаров, О. О. Селіванова вивчали принципи моделювання дискурсу; Н. Д. Арутюнова, О. С. Іссерс, Ю. С. Степанов, О. О. Селіванова дали характеристику різним складовим дискурсу. Розглядали вчені також дискурсивні типи: науковий (О. М. Кравченко, Л. В. Озадовська), політичний (Ф. С. Бацевич, Г. Г. Почепцов, В. А. Маслова), релігійний (Ф. С. Бацевич, В. І. Карасик, І. А. Шашков), теологічний (О. К. Гадамський, О. В. Малікова), медичний (Н. П. Литвиненко), спортивний (Ф. С. Бацевич), віртуальний, іміджевий (Л. Ф. Компанцева), діловий (Л. П. Науменко), міжнародно-правовий (Н. К. Кравченко), військовий і воєнний дискурси (Н. Т. Акульшина) тощо.

Аналіз різних дискурсивних типів свідчить про те, що риторичний дискурс до цього часу не був спеціальним об'єктом уваги вчених, що й визначає **актуальність** пропонованого дослідження.

Зважаючи на зазначене, **мета статті** полягає у визначенні риторичного дискурсу як окремого дискурсивного типу та його параметрів.

Відповідно до мети поставлено **завдання**:

- розглянути найбільш актуальні підходи до визначення поняття *дискурс*;
- виокремити основні засоби організації риторичного дискурсу та визначити його комунікативно-когнітивні параметри.

Об'єктом дослідження є поняття *риторичний дискурс*.

Предметом дослідження виступає риторичний дискурс у контексті комунікативно-когнітивних параметрів.

Розуміння того, що будь-які мовні явища не можуть бути адекватно проаналізовані поза контекстом їх уживання, визначило термін "дискурс", який, залишивши за мовою змістовно-формальні системні характеристики мовлення, сприяв об'єднанню цих понять. Такий процес зумовлений активізацією вивчення мови як родового поняття стосовно мовленнєвої діяльності, а мовленнєвої діяльності як умови реалізації мовленнєвих здібностей та вдосконалення мовленнєвих навичок. У наукових працях дискурс постає як різновид мовлення, побудований згідно з правилами граматики і стилістики, що розвиває комунікативний намір мовця [Литвиненко 2009, 7].

Появу поняття "дискурс" спричинило формування сучасної когнітивної парадигми гуманітарних наук, необхідної для вивчення можливостей мови й комунікаційних моделей. Дискурс виступає своєрідним порядком певного комунікативного простору як один із вимірів змісту комунікативної дії. Аналіз дискурсивної практики суспільства консолідує соціолінгвістичні підходи, забезпечує поворот лінгвістики до реалій мови, її зв'язку із екстралінгвістичними показниками [Синельникова 2002, 18].

Незважаючи на дослідження дискурсу в усіх можливих проявах, загальноприйнятого його визначення досі немає. Терміни "дискурс" і "текст" певний час використовували як взаємозамінні поняття. Втім, після появи робіт М. Пеше та М. Фуко ці поняття стали розмежовувати. Детально проаналізувавши наявні наукові визначення дискурсу, В. І. Карасик робить слушний висновок, що поняття "дискурс" стало ширшим за поняття "мова" [Карасик 2002, 17]. Справді, термін *дискурс* є одним із найскладніших щодо семантичного наповнення, контекстуального вживання та глибини осмислення. Одиницею нового рівня пізнання лінгвістичних явищ виступає дискурс як ієрархічно організована цілісна комунікативно-когнітивна система, вивчення якої дає змогу пояснити, з одного боку, процес комунікативної діяльності та створення рецепції тексту з огляду на аналіз когнітивних структур, створюваних комунікантами, а з іншого – механізм активації цих структур (концептуалізації знаково-символічної форми тексту) під впливом параметрів комунікації [Кравченко 2006, 5].

На сьогодні все більша увага приділяється риторичній, особливу зацікавленість у якій демонструє лінгвістика. Звернення до дискурсу відображає одну з найхарактерніших особливостей сучасної лінгвістики – дослідження в антропоцентричному руслі, зокрема мовного впливу та мовного маніпулювання, що неможливо без розгляду риторичних прийомів і засобів.

Інтерес до риторики зумовлений спробами інтегрувати її в систему сучасного гуманітарного знання. Відродження цієї стародавньої наукової дисципліни реалізується в теорії пізнання, логіці, філософії та філології [Аверинцев 1996, 8].

В основі теорій сучасних риторичних напрямів лежить класична концептуальна система. Античні мислителі майстерно володіли всіма формами ораторського мовлення, законами логіки, мистецтвом суперечки, умінням впливати на аудиторію. Так, риторичний ідеал Сократа можна визначити такими основними параметрами:

- *діалогічний*: кожен із учасників спілкування виступає як активний суб'єкт власного мовлення й думки; не маніпулювання адресатом, а пробудження його думки є метою мовного спілкування;
- *гармонійний*: головною метою розмови, суперечки, монологу є не перемога і взагалі не боротьба, а об'єднання зусиль учасників спілкування для досягнення спільних цілей;
- *змістовий*: метою спілкування між людьми є пошук та знаходження істини, яка міститься у предметі розмови й може бути розкрита [Анісімова 2004, 7].

Комунікативно-когнітивні аспекти риторичного дискурсу полягають у створенні особливої мови як знакової системи, яка служить не лише способом красномовного вираження думок, засобом майстерного спілкування, а насамперед переконання. Ця мовна система складається із спеціальних засобів, які в поєднанні виконують особливу роль у комунікативному висловлюванні за правилами мови.

Основною ознакою риторичного висловлювання є вплив засобами мови, схилення до певних рішень, змушування повірити у щось тощо. Антична риторика вже мала арсенал різноманітних прийомів та способів переконання. Особливо вагомим внеском у риторичну науку є створені Аристотелем три види засобів переконання: логічні докази, моральні докази (довіра до оратора) та емоційні впливи. Проте необхідною умовою промови було поєднання риторичних засобів і логічного змістового наповнення.

Незважаючи на те, що зміст давніх промов застарів, утім прийоми, засоби та способи, які використовувалися колись, збереглися й широко застосовуються нині. На сьогодні риторичній практиці приділяється особлива увага, що зумовлено формуванням нового типу середовища – інформаційно-комунікативного. Комунікативний простір (комунікативне середовище) до ХХІ століття не був особливим об'єктом дослідження, оскільки проблема самої комунікації не була основним практичним питанням гуманітарних технологій. Без урахування комунікативного підходу неможливе вивчення будь-якого мовного твору, бо всякий текст (промова) уже є комунікативним (потенційно виступає комунікативною дією, хоча це не означає, що він включений до процесу комунікації).

Комунікативний підхід, як зауважує В. А. Маслова, передбачає виокремлення таких категорій:

- учасники спілкування (статусно-рольові й ситуативно-комунікативні характеристики);
- умови спілкування (сфера спілкування, комунікативне середовище);
- організація спілкування (мотиви, мета, стратегії, варіативність комунікативних середовищ);
- способи спілкування (канал, режим, стиль і жанр) [Маслова 2008, 27].

Ораторське мистецтво як комунікативна дія, спрямована на переконання, передбачає потенційну комунікацію, а саме: формування певного когнітивного стану адресата – його нового психічного настрою, згоди, прийняття запропонованої думки, бажання діяти певним чином тощо.

Отже, можемо дійти **висновку**, що риторичний дискурс є повноправним видом комунікації, а відповідно окремим дискурсивним типом. Сьогодні він особливо актуальний для текстів публічних виступів, друкованих публікацій, а також інтернет-сайтів. Риторичний дискурс за своєю суттю характеризується як діалогічна структура, що спрямована на вплив, формування системи світогляду, поглядів, суджень. Таким чином, у центрі уваги перебуває вміння, ядро якого становить концепт ПЕРЕКОНАННЯ, що є предметом подальших досліджень.

Рассмотрен риторический дискурс как дискурсивный тип, определены его коммуникативно-когнитивные параметры и приемы организации.

Ключевые слова: дискурс, риторический дискурс, коммуникативно-когнитивные параметры.

Rhetorical discourse as a discourse type within the framework of communicative and cognitive parameters is considered. The main means of its organization are determined.

Key words: discourse, rhetorical discourse, communicative and cognitive parameters.

Література:

1. *Аверинцев С. С.* Риторика и истоки европейской литературной традиции / С. С. Аверинцев. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 447 с.
2. *Анисимова Г. В.* Риторика : учебное пособие / Г. В. Анисимова. – Владивосток, 2004.
3. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : ГНОЗИС, 2004. – 389 с.
4. *Кравченко Н. К.* Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса / Н. К. Кравченко. – Киев : Реферат, 2006. – 320 с.
5. *Литвиненко Н. П.* Український медичний дискурс : монографія / Н. П. Литвиненко. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2009. – 304 с.
6. *Маслова В. А.* Современные направления в лингвистике : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / В. А. Маслова. – М. : Изд. центр "Академия", 2008. – 272 с.
7. *Синельникова Л. Н.* Социолингвистика: настоящее время / Л. Н. Синельникова // Социолингвистика: XXI век / отв. ред. Л. Н. Синельникова, Л. Ф. Компанцева, Г. А. Петровская. – Луганск : Знание, 2002. – 296 с.